

УДК 343.98

І. І. Мусієнко, ректор Національної академії Служби безпеки України, доктор наук з державного управління, професор, заслужений юрист України

СУЧАСНІ ЗАВДАННЯ КРИМІНАЛІСТИКИ В ПРОТИДІІ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНІЙ ОРГАНІЗОВАНИЙ ЗЛОЧИННОСТІ

Розглянуто сучасні завдання й можливості криміналістики у виявленні, припиненні, розслідуванні та попередженні транснаціональних злочинів.

Ключові слова: криміналістика, криміналістична характеристика, протидія злочинності, розслідування злочину, транснаціональна організована злочинність.

Актуальність проблеми протидії транснаціональній організованій злочинності, у тому числі криміналістичними методами та засобами зумовлена тим, що діяльність транснаціональних організованих злочинних угруповань із кримінальної перетворилася на масштабну загрозу соціальній, економічній і політичній стабільності в Україні. Транснаціональна організована злочинна діяльність існує в усьому світі, у різних галузях суспільного життя: економіці, фінансово-банківській справі, посередницьких підприємницьких структурах, підпільному виготовленні та збуті алкогольних напоїв, наркобізнесі тощо¹. Законом України «Про основи національної безпеки України» транснаціональну організовану злочинність віднесено до основних загроз національним інтересам держави².

Питому вагу транснаціональної злочинності становлять злочини, передбачені як відповідними конвенціями, так і нормами внутрішнього (національного) законодавства. Сьогодні найбільш поширеними є міжнародний тероризм (ст. 258 КК України); найманство (ст. 447); відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом (ст. 209); контрабанда наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів або фальсифікованих лікарських засобів (ст. 305); контрабанда (ст. 201); торгівля людьми (ст. 149), незаконне переправлення осіб через державний кордон України (ст. 332) та ін.

Долаючи кордони держав незалежно від рівня їх розвитку, нові сучасні виклики транснаціональної злочинності, породжені глобальними змінами, що відбуваються у світі, спричиняють необхідність у залученні всебічних наукових досягнень у практику боротьби з цим небезпечним явищем, ефективне забезпечення попередження, виявлення, припинення, розслідування відповідних злочинів. Реалізація поставлених завдань зумовлює необхідність і відповідно підвищує рівень вимог до розвитку науки криміналістики, яка

¹ Див.: *Даньшин І. М.* Усталені форми злочинності: криминологічний нарис / І. М. Даньшин. — Х. : Акта, 2002. — С. 56.

² Див.: Про основи національної безпеки України : Закон України від 19 червня 2003 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/>.

посідає важливе місце серед наук, що вивчають злочинність і для яких боротьба зі злочинністю є загальним або головним завданням¹.

Проблематику транснаціональної організованої злочинності активно розробляли вітчизняні та зарубіжні вчені. Відзначимо доробки Ю. Александрова, Л. Багрій-Шахматова, Ф. Бурчака, О. Виноградової, А. Волобуєва, В. Глушкова, О. Гурова, Н. Гурової, В. Гриба, І. Даньшина, А. Долгової, О. Долженкова, А. Закалюка, В. Зеленецького, А. Іщенка, М. Камлика, І. Карпеця, М. Коржанського, Я. Кондратьєва, О. Костенка, В. Крутова, О. Литвака, В. Лисиченка, В. Лунєєва, П. Михайленка, Г. Новицького, Д. Никифорчука, В. Тація, В. Тимошенка, І. Туркевич, В. Шакуна. Їх дослідження дали змогу сформуувати основу наукового розуміння транснаціональної злочинності, притаманних їй найбільш суттєвих і характерних ознак, визначити пріоритетні шляхи та напрямки боротьби з цим соціально небезпечним явищем.

Проблемам застосування досягнень криміналістичної науки в протидії злочинності присвятили свої роботи Ю. П. Аленін, В. П. Бахін, В. Д. Берназ, Т. В. Варфоломєєва, А. Ф. Волобуєв, В. Г. Гончаренко, В. А. Журавель, А. В. Іщенко, О. А. Кириченко, В. О. Коновалова, В. К. Лисиченко, В. Ю. Шепітько, М. Є. Шумило та ін.

Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності, яка була репрезентована й відкрита для підписання 12 грудня 2000 р. в Палермо (Італія), увібрала весь позитивний досвід міжнародно-правових документів, що існував у цій сфері, і спрямувала його на якомога ширше й більш повноцінне використання в боротьбі з організованою злочинністю. Саме в цій Конвенції було запропоновано нормативне визначення транснаціональної злочинної діяльності. Відповідно до цього міжнародно-правового акта транснаціональна організована злочинність тлумачилася як діяльність організованих злочинних груп, котрі вчиняють злочини:

- у більш, ніж одній державі;
- в одній державі, якщо суттєва частина їх підготування, планування, керівництва чи контролю має місце в іншій державі;
- в одній державі, але за участі організованої злочинної групи, яка здійснює злочинну діяльність у декількох державах;
- в одній державі, але їх суттєві наслідки спостерігаються в іншій державі².

Транснаціональна злочинність наскрізно пов'язана з різними складовими глобалізації: це означає, що економічні, політичні, культурно-туристичні, екологічні, спортивні та інші напрямки глобального розвитку можуть бути криміналізовані, а отже, потенційно сприяти міжнародній і національній злочинності. В аспекті криміналізації низки світових макропроцесів, глобалізація лишається багатозначним і небезпечним явищем; крім того, зростаюча криміногенність глобалізованого світу, на жаль, поки що значно перевищує антикриміногенні можливості держав і відповідних фахових

¹ Див.: Криміналістика: учебник для вузов / Т. В. Аверьянова, Р. С. Белкин, Ю. Г. Корухов, Е. Р. Россинская ; под ред. Р. С. Белкина. — М. : Норма, 2005. — С. 51.

² Див.: Международное сотрудничество в борьбе с транснациональной преступностью: новые вызовы в XXI веке // А/CONF.187/PM.1/Add.1 от 15 ноября 2000 г.

міжнародних установ. Цей вид злочинності на сьогодні є найнебезпечнішим деструктивним виявом кримінальної активності, що справляє істотний вплив на всі сфери життя суспільства.

У сучасному світі реальною загрозою національній безпеці держав і цілих народів стали злочини, пов'язані з тероризмом, незаконним обігом наркотиків, торгівлею людьми, які справедливо належать до найбільш небезпечних видів транснаціональної організованої злочинності. Стан розвитку світової цивілізації та інтернаціоналізація зазначених злочинів значно актуалізували питання протидії викликаним ними негативним явищам, які мають сталу тенденцію до активного впливу на різні аспекти життєдіяльності суспільства.

Забезпечуючи державну безпеку, Служба безпеки України виконує низку специфічних завдань і функцій, реалізує надані їй повноваження. Статтею 2 Закону України «Про Службу безпеки України» на неї покладаються в межах визначеної законодавством компетенції захист державного суверенітету, конституційного ладу, територіальної цілісності, економічного, науково-технічного й оборонного потенціалу України, законних інтересів держави та прав громадян від розвідувально-підривної діяльності іноземних спецслужб, посягань з боку окремих організацій, груп і осіб, а також забезпечення охорони державної таємниці. До завдань Служби безпеки України згідно з чинним законодавством також віднесено попередження, виявлення, припинення та розкриття злочинів проти миру й безпеки людства, тероризму, корупції та організованої злочинної діяльності у сфері управління й економіки та інших протиправних дій, які безпосередньо створюють загрозу життєво важливим інтересам України¹.

Слід зазначити, що завдання Служби безпеки України – це визначені законодавством основні напрямки її діяльності, за якими вона повинна активно працювати. Ідеться, зокрема, про виявлення, попередження, розкриття й розслідування злочинів, які можуть бути віднесені до транснаціональних: терористичної спрямованості (статті 258–258⁵ КК України), контрабанда (ст. 201), контрабанда наркотичних засобів та психотропних речовин (ст. 305), торгівля людьми (ст. 149), незаконне переправлення осіб через державний кордон України (ст. 332) та ін.

Кількісне зростання останнім часом виявів транснаціональної злочинності у світі, набуття нею якісно нових форм, використання все більш витончених засобів і методів діяльності вимагають від криміналістики постійного вдосконалення засобів і методів боротьби. Протидія транснаціональній злочинності зумовлює поєднання зусиль практиків та вчених у галузях міжнародного права, кримінального права, кримінального процесу, криміналістики, інших галузей знань.

Унікальність криміналістики полягає в тому, що серед інших юридичних наук відсутні такі галузі знань, що підходили б до вивчення злочинів з різних наукових аспектів: вивчали б злочинну діяльність, особу злочинця, механізм і спосіб учинення злочину, сліди злочину в широкому розумінні, форми

---

¹ Див.: Про Службу безпеки України : Закон України від 25 березня 1992 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/>.

й методи протистояння правоохоронним органам, і на цьому підґрунті розробляли б методи, засоби та прийоми розкриття й попередження злочинів¹.

Сучасний стан розвитку криміналістики, на думку В. Ю. Шепітька, не може обмежуватися тими завданнями, які були поставлені на її вирішення в минулому столітті. Актуальними завданнями криміналістики за нових умов є: взаємопроникнення криміналістики й практики правозастосовних органів; залучення інновацій у практичну правозастосовну діяльність; розроблення новітнього «продукту» криміналістики для практики; уніфікація наукових криміналістичних рекомендацій і їх адаптація до практики застосування; створення спільних науково-практичних колективів для розроблення ефективних криміналістичних рекомендацій. Завдання криміналістики в сучасних умовах спричинені необхідністю системного криміналістичного забезпечення відповідних органів правозастосування, спрямовані на оптимізацію процесу розслідування злочинів².

Науковці та практики останнім часом зазначають, що формування криміналістичної характеристики транснаціональних злочинів, розроблення методик їх розслідування потребують усебічного та ретельного криміналістичного вивчення транснаціональної злочинності у всьому різноманітті її виявів. Так, С. Ф. Здоровко відмічає, що нині на порядок денний ставиться питання фундаментального дослідження проблем функціонування протидії транснаціональним злочинам за допомогою криміналістичних методів. Ця проблематика є вкрай актуальною, оскільки спрямована на розроблення найбільш ефективних прийомів, методів і засобів боротьби зі специфічною категорією злочинів, які виходять за межі однієї держави. Розслідування таких злочинів викликає певні складнощі та відрізняється власною специфікою³.

Серед найбільш характерних ознак транснаціональних злочинів, які необхідно враховувати при протидії цьому виду злочинності, доцільно виділити:

— предмет злочинного посягання (міжнародний і національний правопорядок, мирне співробітництво держав у різних галузях суспільного життя, прав і свобод людини);

— територіальну поширеність діяння (місцем учинення злочину чи місцем дії суспільно небезпечних наслідків є територія декількох держав або територія, що не підпадає під юрисдикцію ні однієї держави)⁴;

¹ Див.: Кузьмічов В. С. Слідча діяльність: характеристика та напрями удосконалення: монографія / В. С. Кузьмічов, Ю. М. Черноус. — К.: Нічлава, 2005. — С. 6.

² Див.: Шепітько В. Ю. Изменчивость криминалистики в XXI веке и ее задачи в современных условиях / В. Ю. Шепітько // Криміналістика XXI століття: матер. міжнар. наук.-прак. конф. (Харків, 25–26 листопада 2010 р.). — Х.: Право, 2010. — С. 58.

³ Див.: Здоровко С. Ф. Проблемные вопросы построения криминалистической характеристики транснациональных преступлений / С. Ф. Здоровко // Криміналістика XXI століття: матер. міжнар. наук.-прак. конф. (Харків, 25–26 листопада 2010 р.). — Х.: Право, 2010. — С. 258.

⁴ Див.: Галенская Л. Н. Международная борьба с преступностью / Л. Н. Галенская. — М.: Междунар. отношения, 1972. — С. 6.

— особу злочинця (виконавці, співучасники злочину можуть бути громадянами різних держав);

— злочини вчиняються переважно транснаціональними організованими злочинними угрупованнями;

— складність «слідової картини» вчиненого злочину (виявлення та дослідження слідів злочину, які можуть знаходитися на значній відстані, ускладнює їх дослідження, особливо на початковому етапі розслідування);

— підвищення рівня інтелектуалізації, професіоналізації злочинної діяльності, технічної оснащеності, зміцнення фінансової бази транснаціональних кримінальних угруповань;

— налагодженість контактів із кримінальними угрупованнями інших держав;

— активну протидію розслідуванню злочинів, що супроводжується використанням корумпованих зв'язків у державних, правоохоронних, митних і прикордонних органах, обізнаність із методами, засобами та прийомами роботи правоохоронних підрозділів;

— використання як «радників» і «консультантів» високопрофесійних фахівців у різних галузях суспільного життя.

При цьому, на нашу думку, нині головну увагу науковців слід акцентувати на криміналістичних дослідженнях способу вчинення злочину транснаціонального характеру; відповідних матеріальних та ідеальних слідів їх учинення; особи злочинця; з'ясування особливостей механізму злочину; способів приховування злочинів і форм протидії правоохоронним органам у їх розслідуванні.

Ефективність розслідування транснаціональних злочинів сьогодні залежить від використання сучасних науково-технічних засобів, техніко-криміналістичних і тактичних прийомів, методичних рекомендацій. Як слушно зазначив В. Ю. Шепітько, рівень розроблення таких засобів, прийомів і рекомендацій свідчить про розвиток криміналістики – науки, яка акумулює передовий досвід у боротьбі зі злочинністю, можливості в цій сфері світової спільноти¹.

Зважаючи на те, що розслідування транснаціональних злочинів належить до складних і багатогранних видів діяльності, є потреба говорити про необхідність її оптимального забезпечення. Доречно зазначити, що чим складніше діяльність, тим повнішим має бути її забезпечення. Як відмічають А. В. Іщенко, І. П. Красюк, В. В. Матвієнко, засоби, методи, прийоми роботи з доказами розробляє криміналістика, отже, є підстави говорити про доцільність наукового розроблення питань криміналістичного, правового, кадрового забезпечення протидії транснаціональній злочинності. Ідеться про комплексну діяльність, яка охоплює врахування багатьох чинників, обставин,

¹ Див.: Шепітько В. Ю. Криміналістика у протидії злочинності / В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова // Тези доп. наук.-практ. конф. (Київ, 16 жовтня 2009 р.) ; видання присвячене 45-річчю кафедри криміналістики Київського нац. ун-ту внутр. справ. — К. : Хай-Тек прес, 2009. — С. 78–81.

пов'язаних з оптимальним наданням практиці відповідних засобів розслідування та попередження злочинів. І оскільки криміналістика розробляє загальні підходи, принципи, узагальнюючі схеми для методики розслідування злочинів і надає слідчим необхідний практичний інструментарій, таке забезпечення доцільно розглядати як криміналістичне¹.

Підвищенню ефективності протидії транснаціональній злочинності також сприятиме розроблення питань, пов'язаних із криміналістичним забезпеченням міжнародної правової допомоги в кримінальних провадженнях, що полягає у виконанні (або наданні допомоги в проведенні) процесуальних і слідчих дій на території іноземної держави; проведенні спільних розслідувань; розшуку осіб (з метою притягнення їх до відповідальності, забезпечення видачі або приведення вироку до виконання); проведення інших скоординованих заходів з попередження, виявлення, припинення й розслідування злочинів.

Таким чином, можна обґрунтовано констатувати, що основними завданнями криміналістики в протидії транснаціональній організованій злочинності на сьогодні виступають:

- розроблення сучасної криміналістичної характеристики транснаціональних злочинів;
- розроблення на її основі відповідних криміналістичних рекомендацій для правоохоронних органів з протидії цим злочинам;
- методичне забезпечення діяльності правоохоронних органів у попередженні, виявленні, припиненні та розслідуванні транснаціональних злочинів;
- підготування співробітників правоохоронних органів до протидії транснаціональній організованій злочинності.

Вирішення зазначених завдань сприятиме підвищенню ефективності діяльності правоохоронних органів України загалом і Служби безпеки України зокрема з протидії організованій транснаціональній злочинності.

СОВРЕМЕННЫЕ ЗАДАЧИ КРИМИНАЛИСТИКИ В ПРОТИВОДЕЙСТВИИ ТРАНСНАЦИОНАЛЬНОЙ ОРГАНИЗОВАННОЙ ПРЕСТУПНОСТИ

Мусиенко И. И.

Рассмотрены современные задачи и возможности криминалистики по выявлению, пресечению, расследованию и предупреждению транснациональных преступлений.

Ключевые слова: криминалистика, криминалистическая характеристика, противодействие преступности, расследование преступления, транснациональная организованная преступность.

---

¹ Див.: Іщенко А. В. Проблеми криміналістичного забезпечення розслідування злочинів: монографія / А. В. Іщенко, І. П. Красюк, В. В. Матвієнко. — К. : Нац. акад. внутр. справ України, 2002. — С. 13.

CONTEMPORARY OBJECTIVES OF CRIMINALISTICS IN COUNTERACTING TRANSNATIONAL ORGANIZED CRIME

Musiienko I. I.

The article deals with contemporary tasks and capacities of criminalistics to uncover, fight and prevent transnational crimes.

Keywords: criminalistics, criminalistic description, counteracting crime, crime investigation, transnational organized crime.

УДК 348.9.018

В. М. Шевчук, доцент кафедри криміналістики Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого», кандидат юридичних наук, доцент

ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ТЕОРІЇ ТАКТИЧНИХ ОПЕРАЦІЙ

Досліджено сучасний стан, тенденції та перспективи розвитку окремої теорії тактичних операцій. Проаналізовано наукові підходи до розглядуваної проблеми, проведено їх критичний аналіз. Обґрунтовано нагальну потребу криміналістичної теорії й слідчої практики в розробленні тактичних операцій. Запропоновано перспективні напрямки подальших наукових досліджень проблематики тактичних операцій.

Ключові слова: тактична операція, криміналістична теорія тактичних операцій, загальнотеоретичні основи тактичних операцій, напрямки наукових досліджень тактичних операцій.

Однією з визначальних тенденцій сучасного розвитку криміналістики та слідчої практики є комплексне застосування слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій та інших заходів з метою вирішення в певній слідчій ситуації окремих тактичних завдань розслідування, розв'язання яких іншим способом є неефективним або взагалі неможливим. На переконання Б. В. Щура, настав час перейти від розрізнених методичних рекомендацій щодо тактичної доцільності проведення окремих слідчих дій до відповідного комплексного підходу, встановлення певних залежностей із проміжним (тактичним) завданням розслідування¹. Зазначені процеси зумовили виникнення та становлення концепції тактичних операцій.

Тактичні операції у своєму розвитку пройшли складний еволюційний шлях – від окремих посилок до формування відповідної наукової концепції, яка поступово трансформується в самостійну криміналістичну теорію (учення), що істотно збагачує науковий потенціал криміналістики й практики розслідування та судового провадження.

¹ Див.: Щур Б. В. Теоретичні основи формування та застосування криміналістичних методик : монографія / Б. В. Щур. — Х. : Харків юрид., 2010. — С. 185.